

היבט 6: ידיעה עצמית

ידיעה עצמית: החכמה להכיר את בורותך ולדעת כיצד דפוסי המחשבה והפעולה שלך תורמים להבנה וגם מסיטים אותה ממסלולה.

כל הבנה היא הבנה עצמית, בסופו של דבר... אדם שמבין, מבין את עצמו... הבנה מתחילה כשמשוהו פונה אלינו. לשם כך נדרשת... השעיה יסודית של הדעות הקדומות שלנו.

-Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method*, 1994, p. 266

חובתה של ההבנה האנושית להבין שישנם דברים שאינה יכולה להבין, ולדעת מהם הדברים האלה.

-Søren Kierkegaard, *Journals*, 1854

איך זהותי משפיעה על עמדותיי? מהם גבולות ההבנה שלי? מהו עיוורון המומחים שלי? מה אני מועד לא להבין בגלל דעות קדומות, הרגלים או סגנון?

✓ אם מבינה שתסכולה מהביישנות של בְּתָה נובע מעניינים הקשורים בילדותה- שלה.

✓ תלמידת חטיבת הביניים משתמשת במכוון במארגנים גרפיים שיעזרו לה בלימודיה, מתוך מודעות לסגנון הלמידה שלה.

✗ "כשכל מה שיש לך הוא פטיש, כל בעיה נראית כמו מסמר".

הבנה עמוקה קשורה בסופו של דבר למה שאנחנו מתכוונים אליו כשאנחנו מדברים על **תבונה**. כדי להבין את העולם אנחנו צריכים להבין קודם כול את עצמנו. באמצעות הידיעה העצמית אנחנו מבינים גם את מה שאיננו מבינים. "דע את עצמך" הוא עיקרון המנחה את הרוצים להבין באמת, כפי שאמרו תכופות הפילוסופים היוונים. במובן מסוים, סוקרטס הוא "הקדוש המגן" של ההבנה. הוא ידע שאינו יודע, שעה שרוב האנשים לא ידעו שאינם יודעים.

בחיי היומיום, יכולתנו להעריך את עצמנו ולהסדיר את התנהגותנו במדויק משקפת הבנה. **מטאקוגניציה** מתייחסת לידע עצמי בנוגע לאופן החשיבה שלנו ולסיבותיו, כמו גם ליחס בין שיטות הלמידה החביבות עלינו לבין הבנתנו (או היעדרה). הדעת הלא-בשלה אינה רק בורה או לא מיומנת, אלא גם לא רפלקטיבית. סטודנט נאיבי – מבריק ומשכיל ככל שיהיה – חסר את הידיעה העצמית הדרושה כדי לדעת מתי רעיון מצוין ומתי אינו אלא השלכה; לדעת מתי רעיון שנראה אמיתי אובייקטיבית נובע למעשה מאמונתו; או כיצד תבניות או מסגרות מושגיות מעצבות את דרך חשיבתו ואת תכניה.

מה דורשת ידיעה עצמית

ידיעה עצמית היא היבט מפתח להבנה כיוון שהיא דורשת שנפקפק באופן מודע יותר בדרכים שבהן התרגלנו לראות את העולם, כדי שנוכל לשפר את הבנתנו – לראות טוב יותר מחוץ לעצמנו. היא דורשת משמעת כדי שנוכל לחפש ולהיות את עיוורון המומחים הבלתי-נמנע, את הסחות הדעת או את הפסיחות בחשיבתנו, והיא דורשת גם את העוז להתמודד עם האי-ודאות ועם חוסר העקביות האורבים מתחת לפני השטח של הרגלים אפקטיביים, ביטחון נאיבי, אמונות נחרצות והשקפות עולם שלמות וסופיות לכאורה. המשמעת נחוצה משום שההבנה הרציונלית גורמת לנו לפקפק באמונות החזקות שלנו ולעתים גם לפרום אותן.

מבחינה מעשית, הדגש על ידיעה עצמית פירושו שעלינו לעשות עבודה טובה יותר בהוראה ובהערכה של רפלקציה עצמית במשמעותה הרחבה ביותר. בתחומים מסוימים של החינוך הבית-ספרי אנחנו עושים זאת לא רע: תכניות ואסטרטגיות רבות עוזרות למשל לתלמידים לקווי למידה לפתח מטאקוגניציה ומודעות טובה יותר לסגנון הלמידה שלהם. השיעורים הטובים ביותר בתחומי הכתיבה ואמנויות הבמה מדגישים רפלקציה עצמית מתמדת. אבל צריך להקדיש תשומת לב רבה יותר להערכה עצמית בלתי-פוסקת של הביצועים האינטלקטואליים, כמו גם להבנה טובה יותר של הכישורים הפילוסופיים הנמצאים תחת הכותרת "אפיסטמולוגיה" – אותו ענף בפילוסופיה החוקר מה פירוש לדעת ולהבין ידע והבנה, וכיצד הידע שונה מאמונה ומדעה.

היבט 6: ידיעה עצמית

חשוב לדרוש מתלמידים להעריך בעצמם את עבודתם בעבר כמו גם בהווה. רק באמצעות הערכה עצמית נוכל לרכוש תובנה שלמה לגבי מידת התחכום והדיוק שבה תלמידים רואים את המטלות, הקריטריונים והסטנדרטים שבהם יתבקשו לשלוט.

אסטרטגיה פשוטה בהיבט זה היא לבקש מתלמידים להשיב על אותה שאלה כמטלה ראשונה ואחרונה בכל קורס, ואז לבקש מהם לכתוב הערכה עצמית כאחרית-דבר, שתתאר את תחושתם לגבי התקדמות ההבנה שלהם. מורים שאוספים דוגמאות מעבודות תלמידים בתלקיטים משתמשים בגישה דומה כאשר הם מבקשים מתלמידים לסקור את התלקיטים שלהם ולהשיב לשאלות רפלקציה: כיצד מראה עבודתך איך השתפרת? איזו מטלה או משימה היתה המאתגרת ביותר, ומדוע? באיזה חלק בתלקיט אתה גאה במיוחד, ומדוע? כיצד ממחישה העבודה שלך את העוצמות והחולשות שלך כלומד?

הנה כמה גישות אחרות להערכה עצמית ולמטאקוגניציה עבור כל נושא וכל רמה:

- הנה אני! בסוף שנת הלימודים, כתבו מכתב למורה שילמד אתכם בשנה הבאה, ותארו את עצמכם כלומדים. פרטו את נקודות העוצמה האקדמיות שלכם, את הצרכים, את תחומי העניין ואת סגנונות הלמידה שלכם. הגדירו יעדי למידה פרטניים על סמך ההערכה העצמית של ביצועיכם לאורך השנה המסתיימת (באופן אידיאלי, מכתבים אלה ייאספו שיטתית וישלחו במהלך הקיץ אל המורים החדשים).
- מה למדתי? הוסיפו אחרית-דבר לעבודה שנכתבה בקורס כלשהו, ובה תעריכו באובייקטיביות את העוצמות, החולשות והפערים בגישתכם או בתגובתכם. הציגו את השאלה, לאור מה שעשיתי עכשיו, מה הייתי משנה בפעם הבאה?
- עד כמה הצלחתי, לדעתי? תלמידים בחטיבת הביניים, בתיכון ובמכללה יכולים לייצר הערכה עצמית כתובה או בעל פה לפי הקריטריונים המשמשים להערכת העבודה (מחווניים). מידת הדיוק שבהערכה העצמית יכולה לשמש מרכיב קטן מן הציון (זו השגרה הנהוגה בכל משימה גדולה הניתנת במכללת אַלְכָּרְנו שבמילווקי, ויסקונסין).